Zavadenko, 2002 – Zavadenko N. N. Faktory ryska dlia formyrovanyia defytsyta vnymanyia y hyperaktyvnostyu detei/ N. N. Zavadenko // Nauchno-metodicheskiy zhurnal «Myr psykholohyy». – M. : OANO BO «MPSU» 2002. – № 3. – S. 196 – 208.

Zavadenko, 1999 – Zavadenko N. N. Shkolnaia dezadaptatsyia: psykhonevrolohycheskoe y neiropsykholohycheskoe yssledovanye / N. N. Zavadenko, N. H. Petrukhyn, N. H. Manelys // Zhurnal «Voprosy psykholohyy». – 1999. – № 4. – S. 21-28.

Ysaev, *1987* – Ysaev D. N., Kahan V. E. Sostoianye hyperaktyvnosty u detei (klynyka, terapyia, reabylytatsyia) / D. N. Ysaev, V. E. Kahan // Zhurnal nevropatolohyy y psykhyatryy ymeny S. S. Korsakova. – M:Media Sfera,1978. – № 10. – S. 1544-1548.

Semaho, 2005 – Semaho N. Ia, Semaho M. M. Teoryia y praktyka otsenky psykhycheskoho razvytyia rebenka. Dochkolnuy i mladshuh shkolniy vozrost. – SPb., Rech, 2005. – S. 384.

УДК 373.5.31]:316.647.5

Марина Хараджи

НАВЧАННЯ МІЖЕТНІЧНІЙ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ПРАКТИКИ

Статтю присвячено аналізові досвіду Європейського Союзу у навчанні міжетнічної толерантності старшокласників. Розглянуто рекомендації ЮНЕСКО та напрацювання європейських психологів і педагогів у ракурсі їх застосування в реаліях українського шкільного середовища. Описано рекомендації фахових інституцій, які стосуються конструювання моделей навчання міжетнічній толерантності учнів. Аналізується сім основних принципів, на яких варто вибудовувати конструкцію навчання толерантності: з'ясування, що таке толерантність і який вплив вона має на розвиток суспільства, груп, індивідів; ознайомлення з існуючими, принаймні, у довкіллі старшокласників, етнокультурницькими та історичними традиціями, відмінними від своїх власних; повага до відмінностей; розуміння унікальності (неповторності) явищ; компліментарність як принцип щодо відмінностей; взаємність як основа зусиль до співробітництва; культура миру (мирного співіснування відмінностей).

Ключові слова: *толерантність, міжетнічна толерантність, практики міжетнічної толерантності, інтолерантність, симптоми інтолерантності, етнічність, шкільне середовище, старшокласники.*

Статья посвящена анализу опыта Европейского Союза в обучении межэтнической толерантности старшеклассников. Рассмотрены рекомендации ЮНЕСКО и наработки европейских психологов и педагогов в ракурсе их применения в реалиях украинской школьной среды. Описаны рекомендации профессиональных институтов, касающихся конструирования моделей обучения межэтнической толерантности учащихся. Анализируются семь основных принципов, на которых стоит выстраивать конструкцию обучения толерантности: выяснение, что такое толерантность и какое влияние она имеет на развитие общества, групп, индивидов; ознакомление с существующими, по крайней мере, в среде старшеклассников, этнокультурницкими и историческими традициями, отличными от своих собственных; уважение к различиям; понимание уникальности (неповторимости) явлений; комплиментарность как принцип относительно различий; взаимность как основа усилий к сотрудничеству; культура мира (мирного сосуществования различий).

Ключевые слова: *толерантность, межэтническая толерантность, практики межэтнической толерантности, интолерантность, симптомы интолерантности, этничность, школьная среда, старшеклассники.*

The article is devoted the analyses of European Union experience in a senior high school students interethnic tolerance training. The article deals with UNESCO recommendations and European

psychologists researches in a field of their using in Ukrainian school setting reality. Professional institutions recommendations are described, which concern the models formation of interethnic tolerance teaching of students. They suggest concentrating efforts in the educational process on the fact that first of all, the interethnic tolerance, as well as other kind of tolerance, is a component part of human rights and these ones should be respected by people of different ethnic origin and different ethnic natives. Seven basic principles are analyzed; that should be basic in the structure of teaching tolerance formation; the tolerance explanation and its influence on development of society, groups, individuals; the familiarization with existing ethno-cultural and historical traditions that are different from their own ones, at least in the senior pupils' environment; the reverence for differences; the uniqueness (soleness) phenomena comprehension; the complementarily as a principle of difference; the mutuality as the basis for cooperation efforts; the peace culture (peaceful coexistence between differences). The possibilities of recommendations applications and their role in the formation of the interethnic tolerance sense in the Ukrainian school environment are also revealed. In the recommendations, it is focused on using of those opportunities that naturally contain in subjects and are taught in schools: literature; history; subjects of the social course, by the way, the psychology is included by experts; subjects of the natural-technical course; math; opportunities to teach artistic disciplines. It is focused attention on special created offers of European experts how effectively use the subject potential, actually which aspects have to be focused by students at first.

Keywords: *tolerance, interethnic tolerance, interethnic tolerance practices, school setting, senior high school students, intolerance, intolerance indication, ethnicity.*

Постановка проблеми. Обґрунтовуючи аргументи на користь постановки питання для розгляду у цій статті саме у такому ракурсі, можна вказати на цілу низку мотивів, які формувалися у процесі аналізу теоретичних проблем етнонаціонального розвитку сучасного світу та значного масиву фактологічного матеріалу з етнічної проблематики. Виходячи з того, що «толерантність це не вроджена групова чи індивідуальна властивість, а постійне і спрямоване зусилля на конструювання й здійснення визначених особистісних і суспільних цінностей та норм поведінки» [*Тишков, 2003: с. 316*] і базуючись на теоретичних засадах і практиках функціонування такого феномену як «міжетнічна толерантність», можна стверджувати:

1) унаслідок інтенсивного переміщення народів, представників різноманітних етносів й носіїв різних (подеколи, різнополярних, принаймні у їх сприйнятті) етнокультурницьких традицій етнічна строкатість конкретних країн буде поглиблюватися;

2) процеси етнополітичного ренесансу (прагнення різних етнічних спільнот у різних країнах до автономізації й облаштування свого типу господарювання й соціально-політичної самоорганізації аж до створення самостійних держав) та етнокультурного відродження (пошуки свого етнічного й культурного коріння, відродження та бажання зміцнення традицій і звичаїв своїх народів, створення умов для ефективного функціонування рідних для конкретних етнічних спільнот мов тощо) посилюватимуть етнокультурну диверсифікацію поліетнічних суспільств;

3) етнокультурна диверсифікація буде стимулювати ускладнення психологічної атмосфери етнонаціонального розвитку суспільств, що, передусім, пов'язуватиметься з диверсифікацією сприйняття й відтворення

(безумовно, трансформованого) етносоціального довкілля, а також особистісної поведінки того чи того етнофора щодо довколишнього світу, оскільки чим складніша етнокультурна картина світу, тим важче її сприймати й розуміти;

4) засвідчені вище фактори доведені багатьма дослідниками етнічних проблем, зокрема психологами і соціологами, та є підставою для формування думки про те, що етнічна проблематика буде актуалізуватися, особливо у сфері міжособистісних стосунків (посилення етноегоцентричних тенденцій) та відносин між малими та великими групами (етнічними спільнотами), що може спричинювати конфліктогенні ситуації;

5) така теперішня ситуація й такий прогностичний погляд у майбутнє надзвичайно актуалізує у теоретичному і практичному планах питання регулювання міжетнічної взаємодії у поліетнічних суспільствах взагалі й в українському зокрема; мова, передовсім, йде про посилення позитивних моментів у цій взаємодії; одним із продуктивних інструментів є міжетнічна толерантність з чітко акцентованою позитивною ідентичністю особистості, носія конкретної етнічності;

6) дослідниками фіксується, що, незважаючи на те, що ідентичність особи, особливо етнічна, певним чином є заданою, на її формування впливають різного роду чинники, передусім, соціального і психологічного характеру;

7) оскільки діти та підлітки більш сприятливі до формаційних впливів, то шкільне середовище представляє собою добре підґрунтя для формування позитивного налаштування на взаємодію з довколишніми, які часто-густо є носіями відмінної від їхньої етнічності;

8) ця та перераховані вище обставини (до них можна додати ще й те, що «епідемія інтолерантності», поширюючись швидкими темпами, змінює спільноти й ставить виклики перед школою) виявилися переконливими у контексті визначення можливостей системно цілеспрямованих впливів на формування (а подеколи й корегування) міжетнічної толерантності, кладучи в основу позитивну ідентичність особи.

Усі згадані мотиви зумовлюють необхідність аналізу існуючих методик і практик, які використовуються чи можуть використовуватися у навчально-виховному процесі у шкільному середовищі, а також їх адаптації до українських реалій та розробки на їх основі моделей формування і функціонування міжетнічної толерантності у такого роду середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження міжетнічної толерантності проводилися у межах етнопсихології (П. Гнатенко, В. Крисько, А. Налчаджян, М. Пірен); етносоціології (В. Євтух, О. Хижняк, А. Ручка), етнології (С. Лур'є, В. Тишков), етнографії (С. Токарев), соціально-культурної антропології та психології

(В.Тишков, Л. Нагорна), соціальної психології (І. Кон, Н. Лебедєва, А. Татарко, П. Шихірєва та ін.).

Наприкінці ХХ-го та на початку ХХІ-го ст. психологи (В. Агєєв, В. Данилюк, І. Кон, Н. Лебедєва, А. Льовочкіна, Л. Орбан-Лембрик, В. Павленко, Г. Старовойтова, Т. Стефаненко, А. Татарко та ін.) інтенсивно вивчають соціально-психологічні та акмеологічні особливості становлення і розвитку різного роду етнічних спільнот. У наукових доробках названих учених міжетнічна толерантність розглядається у контексті міжетнічних групових відносин та особистісних міжетнічних взаємодій.

Метою написання статті є аналіз досвіду Європейського Союзу в навчанні міжетнічної толерантності старшокласників та можливості його впровадження в українське шкільне середовище.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо практики, які мали місце та продовжуються у кількох країнах Європейського Союзу й зосереджуються саме на шкільному середовищі, з точки зору можливостей їхньої адаптації в умовах української школи. Міжнародними організаціями, на кшталт ЮНЕСКО, пропонуються методичні рекомендації, якими керуються практики багатьох європейських шкіл та які вже зарекомендували себе як ефективний інструмент формування й утвердження позитивних тенденцій розвитку міжетнічної толерантності. Разом з тим варто відмітити, що на міжнародному рівні, крім ЮНЕСКО, проблемами виховання толерантного ставлення до «інакшості» [*Гнатюк, 2005*] у культурі, світосприйнятті, ментальності опікуються й інші організації, концентруючи свої зусилля на подоланні складних ситуацій у міжетнічній взаємодії, зокрема ксенофобських настроїв, на усуненні конфліктогенних чинників. Серед таких нині плідно працюють Європейська комісія проти расизму й інтолерантності (ECRI), Європейський центр моніторингу расизму та ксенофобії (EUMC), Мережа вивчення прав людини (Велика Британія), діяльність Молодіжного комітету Федерального союзу європейських національностей (Данія), Східноєвропейський Інститут розвитку (Україна) тощо.

Спираючись на їхні напрацювання, передусім у практичній сфері міжетнічних відносин взагалі та формування міжетнічної толерантності зокрема, все ж таки основний акцент покладається на теоретико-методологічних засадах моделей, які пропонуються для реалізації у шкільному середовищі та їхньої адаптації до українських соціально-психологічних реалій (тобто, можливостей застосування цих моделей у навчально-виховному процесі в українській школі й з'ясуванні у цьому зв'язку впливу умов формування та функціонування міжетнічної толерантності у шкільному середовищі).

Теоретичні розробки європейських та вітчизняних дослідників, зокрема психологів, дозволяють у цьому контексті виділити основні проблемні моменти. Такими є умови, в яких формується і функціонує міжетнічна толерантність з виділенням тих, за яких помітна

інтолерантність (скажімо, дискримінація за етнічним походженням, кольором шкіри, практикуванням звичаїв, обрядів своєї етнічної спільноти тощо). У науковій літературі останні класифікуються як «симптоми інтолерантності», або ж «індикатори інтолерантності» [*Reardon, 1997: с. 20*]. У цьому контексті важливими є кілька моментів: 1) симптоми (індикатори) інтолерантності виступають у якості інструмента оцінки цього явища; 2) вони є базовими елементами процесу навчання толерантності; 3) якщо «симптоми інтолерантності» з'являються у суспільстві, у великих чи то малих соціальних групах, то вони проникають і в шкільне середовище (зазначимо, ця ситуація тісно пов'язана з соціальними умовами розвитку суспільства і груп, а також з психологічним кліматом у самій міжетнічній взаємодії і навколо неї); 4) індикатори інтолерантності можуть існувати в різному кількісному вимірі; 5) кілька індикаторів можуть з'являтися в один і той же час. Для розуміння цих сентенцій перерахуємо основні «симптоми інтолерантності», прив'язуючи їх до сфер, у яких вони виявляються й виділяючи ті, які безпосередньо стосуються міжетнічної взаємодії та її активних а́кторів:

– вживання у мовних практиках таких лексичних одиниць, в яких відбивається специфічне ставлення до етнофорів (персонально), етнічних спільнот, що свідчать про зневажливе ставлення до «інакшості», применшують цінність зразків культур інших народів. Зауважимо, що шкільне й медійне середовища є найбільш очевидними прикладами, в яких ці моменти виявляються з усією очевидністю [*«Екологія мови», 2008: с. 135-136*]. У цьому випадку сферою вияву «симптомів інтолерантності» є мовна царина;

– поширення стереотипів про всіх членів тієї чи іншої етнічної спільноти, які характеризують їх узагальнено, переважно негативно. Це стосується практично всіх сфер суспільного життя, та, передусім, соціальної, культурної і сфери особистісного спілкування. В останній особливо гостро виявляється психологічний компонент через сприйняття «інакшості» й реагування на неї;

– насміхання над тими чи іншими зразками поведінки, атрибутів, характеристик носіїв «інакшості» з метою представлення їх у негативному світлі, або ж з метою образи їх етнічної чи національної гідності;

– упередженість у ставленні до тих чи інших носіїв етнічності, яка формується на їхніх негативних узагальнюючих характеристиках, що поширюються цілеспрямовано;

– звинувачення у негативних наслідках конкретних дій (зазвичай тих, у яких задіяні представники більшості) представників меншин цих груп населення;

– вияви дискримінації (прямої чи непрямої) щодо етнічних спільнот, які не представляють титульну етнічну спільноту. Ознаками дискримінації є обмеження доступу меншин до соціальних й культурних благ, виключення їх із престижних сфер життєдіяльності суспільства, в

якому вони проживають, тощо. У цьому випадку найбільш сприятливими тут виявляються соціальний сектор, культура, освіта;

– вияви остракізму – типу поведінки (знову ж таки, характерного представникам більшості у парадигмі відносин «ми – вони»), що ігнорує присутність «інакшості» у суспільстві. До речі, така поведінка провокує етноцид;

– збиткування над носіями відмінної від більшості етнічності й практикування такого поводження стосовно них, що ставить їх поза спільнотою помешкання чи організацією і змушує (або ж має на меті) їх покидати країну поселення й стикатися з проблемами психологічної адаптації в іноетнічному середовищі. Останні особливо болісно вражають школярів, оскільки у процесі навчання вони мають не тільки засвоїти предметний матеріал, але й осмислити етнокультурне довкілля, у якому вони перебувають, й адаптуватися до нього;

– випадки етнічного насильства, приводом якого є колір шкіри, відмінні від представників більшості зразки поведінки, сповідування іншої релігії, етнічна ментальність та подібного роду маркери. Крайньою формою етнічного насильства є фізичні розправи.

Щодо рекомендацій фахових інституцій, які стосуються конструювання моделей навчання міжетнічній толерантності учнів, то в найбільш узагальненому вигляді їх можна відшукати в публікаціях під егідою ЮНЕСКО, Ради Європи та організацій, які були названі вище. Вони радять концентрувати зусилля у навчально-виховному процесі, передусім, на те, що міжетнічна толерантність, як і іншого роду толерантність, є складовою частиною прав людини і їх потрібно дотримуватися у відносинах між людьми різного етнічного походження й носіями різної етнічності. Такими, на думку Б. Рірдон, яка узагальнювала рекомендації, що у контексті виховання міжетнічної толерантності поступали, зокрема, до ЮНЕСКО, мають бути сім основних, на змістові яких зупинимося детальніше. Розроблені нею рекомендації звернені до старшої школи. Сім основних принципів, на яких варто вибудовувати конструкцію навчання толерантності: з'ясування, що таке толерантність і який вплив вона має на розвиток суспільства, груп, індивідів; ознайомлення з існуючими, принаймні, у довкіллі старшокласників, етнокультурницькими та історичними традиціями, відмінними від своїх власних; повага до відмінностей; розуміння унікальності (неповторності) явищ; компліментарність як принцип щодо відмінностей; взаємність як основа зусиль до співробітництва; культура миру (мирного співіснування відмінностей).

Висновки. Окреслюючи проблемне поле толерантності як таке, що включає в себе багато моментів, пов'язаних з відповідальністю кожного громадянина за долю безконфліктної взаємодії, треба пам'ятати про визначальний вплив соціального довкілля. Учнів необхідно не лише ознайомлювати зі станом соціального розвитку в місці їхнього

проживання, виявом соціальної нерівності у своєму шкільному середовищі, але й забезпечити таким рівнем знань із цієї сфери, щоб вони змогли віднайти причини такого стану й, відчуваючи відповідальність, могли шукати (а, бажано, й знаходити) вирішення складних соціальних ситуацій. При цьому необхідно навчити молодих людей своєю поведінкою уникати загострення у стосунках з представниками іншої етнічності та розвивати почуття міжетнічної солідарності, а також готовності до спільних дій для поліпшення ситуації там, де основним чинником її ускладнення є соціальний фактор. На важливості спільних дій у цьому контексті для досягнення позитивних змін наголошують українські психологи.

ЛІТЕРАТУРА

Гнатюк, 2005 – Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. – К. : Критика, 2005. – 528 с.

Екологія мови, 2008 – «Екологія мови» в контексті проблеми розмаїття культур і ЗМІ. – К. : Айва Плюс ЛТД, 2008. – 52 с.

Ленд'єл, 2011 – Ленд'єл А. Методика підготовки майбутніх учителів музики до інтеркультурного діалогу в умовах поліетнічного регіону. Автореф. дис. канд. пед. наук / А. А. Ленд'єл. – К., 2011. – 20 с.

Слюсаревський, 2007 – Слюсаревський М. Проблеми якості освіти: соціально-психологічний аспект / М. Слюсаревський // Соціальна психологія. – 2007. – № 1. – С.79-88.

Степанов, 2006 – Степанов П. Воспитание толерантности у школьников: теория, методика, диагностика / П.В. Степанов. – М. : АПК и ППРО, 2006. – 84.с.

Тишков, 2003 – Тишков В. Реквием по этносу. Исследования по социально-культурной антропологии / В.А. Тишков. – М. : Наука, 2003. – 554 с.

Хабермас, 2006 – Хабермас Ю. Когда мы должны быть толерантными? О конкуренции видений мира, ценностей и теорий / Ю. Хабермас. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.isras.ru/filest/File/Socis/1-6-2006/habermas.pdf.

Хараджи, 2011 – Хараджи М. Соціально-психологічні контексти міжетнічної толерантності / М.В. Хараджи // Міжнародний форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Випуск 6. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 141-159.

Jewtuch, 1989 – Jewtuch W. Ethnischer Antagonismus und ethnische Solidaritaet in den Laendern Nordamerikas / W. Jewtuch // Migrationsforschung. – 1989. – Heft 22. – S. 12-20.

Reardon, 1997 – Reardon B. Tolerance – the Threshold of Peace. Teacher-Training Resource Unit / B. A. Reardon. – Paris : UNESCO, 1997. – 136 p.

Reardon, 1997 – Reardon B. Tolerance – the Threshold of Peace. Secondary-School Resource Unit / B. A. Reardon. – Paris : UNESCO, 1997. – 114 p.

REFERENCES

Hnatiuk, 2005 – Hnatiuk O. Proshchannia z imperiieiu. Ukrainski dyskusii pro identychnist / O. Hnatiuk. – K. : Krytyka, 2005. – 528 s.

Ekolohiia movy, 2008 – «Ekolohiia movy» v konteksti problemy rozmaittia kultur i ZMI. – K. : Aiva Plius LTD, 2008. – 52 s.

Lendiel, 2011 – Lendiel A. Metodyka pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky do interkulturnoho dialohu v umovakh polietnichnoho rehionu. Avtoref. dys. kand. ped. nauk / A. A. Lendiel. – K., 2011. – 20 s.

Sliusarevskyi, 2007 – Sliusarevskyi M. Problemy yakosti osvity: sotsialno-psykholohichnyi aspekt / M. Sliusarevskyi // Sotsialna psykholohiia. – 2007. – № 1. – S.79-88.

Stepanov, 2006 – Stepanov P. Vospytanye tolerantnosty u shkolnykov: teoryia, metodyka, dyahnostyka/ P. V. Stepanov. – M.: APK y PPRO, 2006. – 84 s.

Tyshkov, 2003 – Tyshkov V. Rekvyem po etnosu. Yssledovanyia po sotsyalno-kulturnoi antropolohyy / V.A. Tyshkov. – M. : Nauka, 2003. – 554 s.

Khabermas, 2006 – Khabermas Yu. Kohda my dolzhny byt tolerantnymy? O konkurentsyy vydenyi

myra, tsennostei y teoryi / Yu. Khabermas. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : www.isras.ru/filest/File/Socis/1-6-2006/habermas.pdf.

Kharadzhy, 2011 – Kharadzhy M. Sotsialno-psykholohichni konteksty mizhetnichnoi tolerantnosti / M.V. Kharadzhy // Mizhnarodnyi forum: sotsiolohiia, psykholohiia, pedahohika, menedzhment. Vypusk 6. – K. : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2011. – S. 141-159.

УДК 159.992.73

Артем Чернов

ЕМПІРИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ДО МОРАЛЬНИХ НАСТАНОВ

У статті представлено проблему дослідження ставлення молодших школярів до моральних настанов, проаналізовано різні підходи в сучасних психологічних школах до вивчення психологічного феномену ставлення. Розглянуто експериментальні підходи до вивчення ставлення, проаналізовано та охарактеризовано наявні тести, які покликані розкрити та виміряти ставлення молодшого школяра до моральних настанов. Об'єднано досягнення різних галузей психологічної науки з вивчення проблеми ставлення: використано надбання соціальної, вікової та педагогічної психології. Наведено ілюстрації лабораторного, природного та формувального експериментів та зроблено спробу довести можливість вивчення феномену ставлення молодшого школяра до моральних настанов за допомогою будь-якого виду експериментального дослідження.

Ключові слова: *молодший шкільний вік, ставлення, лабораторний експеримент, природний експеримент, формувальний експеримент, шкали виміру ставлень.*

В статье представлен обзор проблемы исследования отношения младших школьников к моральным установкам, проанализированы различные подходы в современных психологических школах к изучению психологического феномена отношения. Рассмотрены экспериментальные подходы к изучению отношения, проанализированы и охарактеризованы имеющиеся тесты, призванные раскрыть и измерить отношение младшего школьника к моральным установкам. Объединены достижения различных отраслей психологической науки по изучению проблемы отношения: использовано достояние социальной, возрастной и педагогической психологии. Приведены иллюстрации лабораторного, естественного и формирующего экспериментов и сделана попытка доказать возможность изучения феномена отношения младшего школьника к моральным установкам при помощи любого вида экспериментального исследования.

Ключевые слова: *младший школьный возраст, отношения, лабораторный эксперимент, естественный эксперимент, формирующий эксперимент, шкалы измерения отношения.*

The article deals with the problem of studying the attitude of younger schoolchildren to moral principles, analyzes various approaches in modern psychological schools to the study of the psychological phenomenon of attitude. In the proposed review, we consider experimental approaches to the study of attitudes, analyze and briefly describe the existing tests, which should be disclosed and evaluated the attitude of the junior pupil to moral principles. The essay aims to integrate the achievements of various branches of psychological science, such as Social Psychology, Age and Pedagogical Psychology. The illustrations in the laboratory, natural and molding experiments illustrated in the example illustrate the suggested assumption that the attitude of the junior pupil to moral guidance can be studied by any type of experimental study. The article uses approaches of different psychological schools to state problems, in particular the psychoanalytic approach and positions of the school of social education. Also, the author considers, as in the past, the scientists used the method of observation to reveal the essence of the attitude of the junior schoolboy to moral guidance. The article is illustrated by an example of already existing test methods, which are well-